

**AZ EGYETEMI TANÁRKÉPZÉS DILEMMÁI AZ
1930-AS ÉVEKBEN***
(a tudományos képzés és szakképzés kérdései az
1936-os felsőoktatási kongresszuson)

Ágoston György

A tanárképzés kérdései előtérbe kerülésének okai

Az egyetemi képzés és a tanárképzés kérdései – a középiskolai tanárok képesítését szabályozó 1924. évi törvény megszületése ellenére – a harmincas években ismét az érdeklődés előtérbe kerültek. A fokozott érdeklődést jelzi, hogy a hazai felsőoktatás helyzetét, problémáit, fejlesztési lehetőségeit megvitató 1936. évi országos felsőoktatási kongresszuson e kérdéskörben különböző álláspontok körvonalozódtak, eltérő koncepciók fogalmazódtak meg.

A bölcsészettudományi szakosztály (beleértve a tanárképzéssel foglalkozó természettudományi kart is) rövid elnöki megnyitóját *Kornis Gyula* tartotta. A szakosztály tárgyalásainak „fő kérdésül” az egyetemek bölcsészeti karainak és a tanárképzésnek, vagyis az egyetemi képzésnek és a szakképzésnek a viszonyát jelölte meg. Úgy látta, hogy ez a kérdés azonos az egyetemek bölcsészeti karai és a „mellettük” működő tanárképző intézetek viszonyának a kérdésével. Miután e viszony történetét fölvezette, elnöki megnyitóját így fejezte be: „Azonban mindenki érzi, hogy jóllehet az egyetemek bölcsészeti kara és a tanárképző intézetek között a jelenlegi szervezet keretében is már *perszonális unió* van, mert a tanárképző intézet igazgatósága túlnyomóan a bölcsészeti karok tanáraiból áll mégis szorosabb kapcsolat, *reális unió* szüksége forog fenn a két intézmény között. Ennek megvitatása elsősorban szakosztályi feladatunk.”¹

Egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy a bölcsészettudományi szakosztály vitáiban az egyetemi képzés és a szakképzés (tanárképzés) viszonya még mindig ennyire előtérbe került. Kevésbé volt ez már problematikus a jogászképzésben és még kevésbé természetesen az orvosképzésben és a műszaki képzésben. A bölcsészkarok konzerválták leginkább a korlátozatlan tanszabadság és egyetemi autonómia elvét, a minden gyakorlati szempontot, a szakképzést mint egyetemi feladatot elutasító régi egyetemi eszményt,

* A tanulmány az 1936. évi Felsőoktatási Kongresszus munkálatai című OTKA kutatás keretében készült.

¹ Magyar felsőoktatás. Az 1936. évi december hó 10-től december hó 16-ig tartott országos felsőoktatási kongresszus munkálatai. III. kötet. Szerkesztette: *Mártonfy Károly*. Budapest, 1937. 10. o.

amelyet a német újhumanistáknak a XVIII. század végén és a XIX. század elején megalakított egyetemi eszménye ihletett, és amely először a Humboldt alapította (1810) Berlini Egyetemen testesült meg. Ez az egyetemi eszmény tette a bölcsészettudományi (filozófiai) kart, amely a középkori egyetemen a *facultus artium* formájában csak mint a teológiai, jogi és orvosi kar szerény előfoka létezett, az egyetem központjává, ahol a „tiszta tudományt” művelik, és ahol semmiféle gyakorlati, szakképzési szempont, semmilyen tantervi, módszertani előírás nem korlátozhatja a tiszta tudomány művelésének szabadságát (Ladányi, 1969. 39. o.).

Az egyetemi professzor nem „oktató”, az egyetemi hallgató sem „tanuló”. Ez utóbbi szabad érdeklődésétől vezetve maga is tanulmányozó, kutató, akit ebben a maga választotta professzor segíti. E szabad tanulmányozási folyamatban mellékes az előadás és az előadások látogatása, a vizsgák is csak zavarják, megakasztják a tanulmányozásban, a kutatásban való elmélyedést. Ezt a közbülső vizsgákkal meg nem zavart tanulmányozást, kutatást, ha eredményes, az egyetem a doktorátussal ismeri el; ily módon ez csak a további kutatásra való alkalmasság bizonyítéka, de nem szakképesítés egy gyakorlati életpályára, mint amilyen a középiskolai tanári pálya is, bármennyire fontos is a középiskolai tanár tudományos felkészültsége szaktárgyaiból. Az újhumanista egyetemi eszményt vallók szerint az életpályára felkészítő szakképzésben a hangsúly a kész, az életpályá gyakorlásához szükséges ismeretek elsajátításán és azok alkalmazási készségeinek a kialakításán van; ily módon a szakképzés nem való az egyetemre: az egyetem az új igazságok szabad keresésének, kutatásának senki és semmi által nem befolyásolható, nem korlátozható intézménye (Schneller, 1900. 141. o.).

Németh Gyula professzor (Budapest, Bölcsészkar) A bölcsészkar oktatás és a középiskolai tanárképzés reformja című – mint látni fogjuk, nagyon ellentmondásos – bevezető előadásában a bölcsészkar oktatás jellegéről teljesen a fenti eszmény szellemében fogant megnyilatkozásokat találhatunk. „A bölcsészeti oktatásnak – mondja – egészen különleges jellege van. Itt tanítják a tudományokat – és lehetőleg minden alapvető tudományozatot – minden gyakorlati szemponttól mentesen, s az a szellem, melyet ezáltal a bölcsészeti kar képvisel, lényege és kiinduló pontja minden igazi tudományos kutatásnak. Itt feltétlenül meg kell őrizni a tanítás és tanulás szabadságát, itt a beiskolázás és korlátozás a szellem sorvadásával jár.” Németh professzor a bölcsészkar oktatás „legsúlyosabb problémájának” azt tartja, hogy a bölcsészkar hallgatóság nagyon kevés kivétellel a tanári pályára készül, tanári diplomát akar szerezni, és ez a körülmény „a kötöttebb formák felé való közeledést jelent”, ami az igazi egyetemi eszményt, a teljes tanítási és tanulási szabadságot nem engedi érvényesülni. Németh szerint a bölcsészkar hallgatóság „tudományosan dolgozó kisebbsége sokkal nagyobb értéket képvisel a diplomáért dolgozó többségnél”, és érdekükben ő „feltétlenül ragaszkodik a tanulási szabadsághoz”. Felidézi Pauler Ákosnak, a filozófia volt professzorának „legélesebb tiltakozását” még az ellen a bölcsészkar intézkedés ellen is, amely szerint minden hallgató köteles heti egy órai szemináriumi gyakorlaton részt venni, mert veszélyeztetve látta vele „a tanuló szabad fejlődésének lehetőségét, közeledést látott benne a kötött programú és kötött módszerű beiskolázás felé”.²

² Magyar felsőoktatás...i. m. 13–14. o.

Németh professzor tehát nagyon világosan értésünkre adja, a bölcsészkarnek „súlyos problémát” okoz, hogy hallgatóinak nagy többsége tanári diplomát akar szerezni, hogy tanárképzéssel kell foglalkoznia. Szavaiból az érezhető, hogy a bölcsészkar a legszűkebben elhárítaná magától ezt a szakképzési feladatot.

Még nyíltabban beszél erről a kérdéstről *Entz Géza* professzor. Ő egyértelműen elutasítja a tanárképzést, mint egyetemi feladatot. Ragaszkodik az egyetem „eredeti rendeltetéséhez”, amely szerinte kizárólag a tudományos kutatás és a tudósképzés. „Szerény nézetem szerint – olvassuk írásban beküldött hozzászólásában – a tudósképzés maradjon továbbra is a tudományos kutatással együtt az egyetem, illetve esetünkben a bölcsészeti kar legsúlyosabb feladata, amelyet mint legmagasabb tudományos aeropagust semmiféle más, tehát tanárképzői célnak sem szabad feláldoznunk.” A tudósképzés és a tanárképzés – jelenti ki – „két össze nem egyeztethető feladat.”

Nem arról van szó, hogy *Entz* professzor lebecsülné a tanárképzést, de azt tartaná célszerűnek, ha a tanárnak készülő, gondosan kiválogatott hallgatók képzése a tanárképzés szempontjait érvényesítő külön intézményekben, tanárképző kollégiumokban történne. Úgy látja, ilyen intézmény „lebegett *Eötvös Lóránd* és társai szemei előtt”, amikor javasolták az Eötvös Kollégiumnak, mint olyan tanárképző intézetnek a felállítását, amelynek „növédekai a középiskolai oktatás legmagasabb igényeit is ki tudják elégíteni”. Sajnálatlaltal állapítja meg azonban, hogy az 1895-ben ténylegesen létrejött kollégium a vidéki egyetemek hasonló rendeltetéssel alapított kollégiumaival együtt eltért eredeti hivatásától, és „középiskolai tanárképző intézetből tudósnevelő kollégium” lett, amit „fájdalmas csapásnak” minősít a tanárképzésre nézve. „Vajon mi szükségesebb – kérdezi –, az egyetemek mellett még egy tudósképző intézmény vagy pedig a nem lévő, de eredetileg annak indított középiskolai tanárképző kollégium?” A Eötvös Kollégiumnak szerinte nem tudósokat kellene – az egyetemmel versenyezve – nevelnie, hanem arra kellene törekednie, hogy „a tanárképzésnek azt a nehéz, de magasztos feladatát végeztesse, amelyet az egyetemek egész más irányú célkitűzéseik következtében jól elvégezni nem tudnak”.³

A szakképzést és így a tanárképzést is elutasító egyetemi (bölcsészkar) szellem arra a felismerésre vezette az oktatáspolitikusokat, még azokat is, akik nem vonták kétségbe az egyetem jogát az autonómiára és tanszabadságra, hogy a tanárképzést nem lehet a teljes tanítási és tanulási szabadság elve alapján megvalósítani; a tanárképzésben mindenképpen érvényesíteni kell az elméleti és gyakorlati felkészültségnek azokat az igényeit, amelyek a középiskolai tanári pálya eredményes gyakorlásához elengedhetetlenek, és hogy az államnak joga is van meggyőződni arról, hogy a tanárjelölt rendelkezik-e ezzel a felkészültséggel. Ennek következtében a tanárjelölteknek tanulmányaik során bizonyos előírásoknak, kötelező követelményeknek szükséges eleget tenniük, és ez kétségkívül a tanszabadság elvének bizonyos korlátozásával, tanárvizsgák beiktatásával jár együtt. Ha az egyetem e szakképzési szempontok érvényesítésétől, mint tőle idegen feladattól elzárkózik, az egyetemi képzést kiegészítő, arra befolyást gyakorló olyan intézményeket szükséges létrehozni, amelyek a szakképzési szempontok érvényesítéséről gondoskodnak (*Kármán*, 1875. 622–626. o.).

³ Magyar felsőoktatás...i. m. 54. o.

Kornis Gyula megnyitójában – mint említettük is – felvázolta az egyetem és a tanárképzés viszonyának történetét. Ezt némileg kiegészítve* ismertetjük, mert az 1936-os tanácskozás vitái is csak így válhatnak igazán érthetővé.

Az egyetemi oktatás és a tanárképzés viszonyának történeti alakulása

Magyarországon a jezsuita rend feloszlatása után a kormányzat 1773-ban az újjászervezett nagyszombati egyetemre bízta a tanárképzést, és a tanári pályára való felkészítés céljából megalapítja a Collegium repetentium elnevezésű tanárképzőt, amelyet az 1777-ben kiadott Ratio Educationis is elrendelt, és részletesebben szabályozott. Meggyökeresedni azonban nem tudott ez az intézmény, többek között azért sem, mert – mint *Kornis* írja – a valóságban mind a katolikus, mind a protestáns iskolákban többnyire papi képzettségű tanárok tanítottak, akik a tanári hivatásra felkészítő külön tanulmányokat nem folytattak. Ennek következménye, hogy az 1806. évi második Ratio már nem tesz említést külön tanárképző intézményről, ami ellen viszont *Ürményi József*, a nagy magyar oktatáspolitikus és az 1825–27. évi országgyűlés tanügyi bizottsága is tiltakozik, szorgalmazva a tanárképző tanfolyamok kiépítését.

Eötvös József 1848-ban is, második minisztersége idején is – mint törvényjavaslatából kitűnik – állhatatos híve volt az egyetemi tanszabadságnak, mégis – belátván, hogy a tanszabadság elvén nyugvó egyetemi képzés önmagában nem képes és nem is akar a tanárképzés szükségleteinek eleget tenni – 1870-ben a pesti bölcsészkar mellett „gimnáziumi” és a műegyetem mellett „reáltanodai” tanárképezdét (később tanárképző intézet) állít fel, amelyek szabályzata egyrészt már előírásokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a tanárjelölteknek szaktárgyaiknak megfelelően milyen tárgykörökből kell előadásokat hallgatniuk az egyetemen, előírja pedagógia két féléven át történő hallgatását, másrészt az egyetemi előadásokon kívül saját hatáskörben írásbeli és szóbeli gyakorlatokra kötelezi tagjait (heti 4–8 órában). Az utóbbiakban a tanárjelöltek „a középtanodai lecke alakjában” adják elő írásbeli értekezéseiket és a középiskolai tananyagra való tekintettel választják meg a tárgyalandó témákat. Egyébként a szabályzat ezeket a gyakorlatokat „kutató, búvárkodó” jellegűeknek jelöli meg, és minthogy az egyetemek tanárai vezették őket, ténylegesen inkább tudományos szemináriumokká váltak, mint a középiskolai munkába bevezető foglalkozásokká. Az 1870-es tanárképezdei szabályzat „a szaktárgyi szakosztályok” mellett szól „a nevelési és oktatástani szakosztályról” is, amelynek feladata az egyetemi tanulmányaikat már befejezett tanárjelöltek gyakorló tanításának (próbaév) irányítása „a budapesti középtanodákban az illető osztálybeli tanár felügyelete alatt”.

Az 1872-ben alapított kolozsvári egyetem bölcsészkarja és természettudományi kara mellett is létesül „a középtanodai tanárjelöltek számára állami tanárképezde (*Kékes Szabó*, 1994. 81–93. o.). 1872-ben állítják fel a tanárjelöltek tervszerű gyakorlati peda-

* Felhasználjuk magának *Kornisnak* Magyarország közoktatásügye a világháború óta című művében (1927) található részletesebb tájékoztatását a magyar középiskolai tanárképzés történetéről, továbbá *Schneller Istvánnak* az egyetem és a tanárképző intézetek meg a tanárvizsgáló bizottságok viszonyát behatóan tárgyaló tanulmányait (Pedagógiai dolgozatok. Harmadik kötet, 1910) és más forrásokat, dokumentumokat.

gógiai kiképzésének irányítására *Kármán Mór* elgondolásai szerint a budapesti gyakorló gimnáziumot (*Felkai*, 1983. 263–279. o.).

1873-ban *Trefort* miniszter a két pesti tanárképezdét egyesíti, és új tanárképezdei szabályzatot ad ki, amelynek az a fő intenciója, hogy az egyetemi tanárképzésben erőteljesebben kell érvényesülnie „a középiskolai oktatás szükségletének”. Ez egyben azt jelenti, hogy a tanárképző intézet jelentősége és önállósága megnő; igényt tart arra, hogy saját önálló „tanterve” szerint irányítsa a tanárjelöltek tanulmányait. A tanárképző fél-évenként megjelöli a tudományegyetemnek vagy a műegyetemnek a tanrendjéből azokat az előadásokat, amelyek az általa készített tanterv követelményeinek megfelelnek, és ezek hallgatására kötelezi is tagjait. A tanterv előírta ama előadásokat és gyakorlatokat pedig, amelyek az egyetemi tanrendben nem szerepelnek, a tanárképzőben kell meghirdetni és megtartani. Kötelezővé válik első éven a filozófia, a logika, másodéven a pszichológia és az etika, harmadéven az általános pedagógia és a didaktika tárgyak hallgatása. A szabályzat szerint a tanárképző tantervét tanári testülete állapítja meg, és a miniszter hagyja jóvá, tehát az egyetemi karoknak, mint olyanoknak nincs beleszólásuk.

Érvényesülni látszik az Országos Közoktatási Tanácsban nagy tekintélyre szert tett és jegyzői tisztséget betöltő *Kármán* intenciója, akinek az a véleménye, hogy az egyetemi oktatás a tanárképzés feladatát nem tartja szem előtt, és ezért a tanárképzést illetően a tanárképző intézetnek egyrészt a bölcsészkarra olyan hatást kell kifejtenie, hogy „a philosophiai kar rendszeres tanfolyamait a tanárképzés szükségeinek megfelelően szervezze”, másrészt pedig, hogy a tanárképzőnek a gyakorlati tanárképzés feladatának a megoldására külön tantestülete legyen olyan kiváló középiskolai tanárokból, akik egyetemi magántanárok, és így közvetíteni tudnak a tudomány és az iskolai oktatás között.

A bölcsészkarok azonban a tanárképző intézetek önállóságra törekvését, a bölcsészkarok oktatásba való beavatkozását nem nézik jó szemmel, „tantervi előírásait” különböző okokra hivatkozva (tanszabadság, a tanerők csekély száma) nem tartják be, illetve a tanárképzőkben meghirdetett előadásokban és gyakorlatokban is csak tudományos, nem pedig tanárképzési szempontokra vannak tekintettel. A miniszter 1875-ben a Közoktatási Tanácshoz intézett leiratában kénytelen megállapítani, hogy a tanárképző intézetek „jelen szervezetökben a célnak még nem felelhetnek meg teljesen, s az általuk felmutatott eredmény – a kezdet nehézségeitől eltekintve is – sem a reájuk fordított költséggel, sem – még kevésbé – középtanodáink szükségletével nincs kellő arányban”. Tíz évvel később (1885) egy miniszteri jelentés mind a budapesti, mind a kolozsvári tanárképző intézetről még mindig hasonló módon nyilatkozik.

1878-ban a budapesti bölcsészkar ellentámadásba megy át, nagyon határozottan foglalt állást az ellen, hogy „a tanárképzés ügye elvileg a kar hivatási köréből kivétel, és egy egészen önálló intézetre, a tanárképezdére bízott, amelynek tanárai részben nem is a bölcsészeti kar, de nem is az egyetem köréhez tartoznak”. A kar úgy vélekedik, hogy „a tanárképzés kizárólag az egyetem tiszte”, és tanárképzési ügyekben kizárólag az egyes szakok egyetemi tanárai az illetékesek.⁴ Nem a tanárképző intézet megszüntetését, hanem a bölcsészkar hatáskörébe utalását, a bölcsészkar szerveként való működtetését kívánja.

⁴ A m.kir. egyetem bölcsészeti karának felterjesztése a középiskolai tanárképzés tárgyában. Magyar Tanügy, 1879. 104-107. o.

Kornis történeti áttekintésében a tanárképző addigi történetéről a következő találó összefoglalás olvasható: „A bölcsészkar mellett felállított tanárképző munkája nem sok sikert mutatott fel.”

1887-ben a tanárképzés szempontjainak az egyetemi oktatásban történő érvényesítése céljából bevezetik az egyetemi szemináriumokat. *Kornis* erről így beszél: „1887-ben az egyetemi szemináriumok eredetileg azért alakultak, hogy a tanárképzés feladatát vállalják.” Sorsuk lényegében ugyanaz lett, mint a korábbi tanárképző intézeti előadásoknak és gyakorlatoknak. „Csakhamar azonban kitűnt – mondja *Kornis* –, hogy a szemináriumok inkább a tudományos kutatásba, semmint a középiskolai sajtószertű hivatásba bevezető intézmények voltak.”

Az egyetem és a tanárképző viszonyának zűrzavarán 1899-ben kiadott új tanárképzői szabályzatával *Wlasics Gyula* miniszter igyekezett úrrá lenni. A szabályzat lényege ugyancsak a tanárképzés munkájának megosztása az egyetem bölcsészkarai (beleértve a kolozsvári természettudományi kart is) és a tanárképző intézeti előadások meg gyakorlatok között.

Az eddig elmondottakhoz azonban azt a lényeges tényállást kell hozzáfűznünk, hogy a tanárképző intézetbe való beiratkozás és a munkájában való részvétel nem volt kötelező a tanárnak készülő hallgatók számára. Még az 1883. évi középiskolai törvényünk, amely a középiskolai tanárképzésről is intézkedik, sem teszi kötelezővé a tanárképző intézeti tagságot; tanári oklevelet bárki pusztán az egyetemi előadások hallgatása alapján is szerezhethet. Ez a tény is jelzi egyrészt a bölcsészkarok averzióját a tanárképző intézettel szemben, másrészt magyarázza a tanárképző intézet labilis helyzetét.

Németh Gyula fent említett előadásában a bölcsészkarai képzés helyzetét századunk elején a következőképpen jellemzi: „20–25 évvel ezelőtt, midőn mint diáknak alkalmam volt látni a bölcsészkarai hallgatóság munkáját, arról győződtem meg, hogy ez a munka távolról sem olyan beható, mint amilyennek lennie kellene. Akkoriban jól elvégezhetette valaki a bölcsészkarai tanfolyamot a nélkül, hogy Budapesten tartózkodott volna, s voltak a bölcsészeti karon gimnáziumi iskolatársaim, kik itt éltek ugyan, de éveken keresztül alig néztek az egyetem felé. 12 órából álló jeles kollokviumot az ügyesebb hallgató 4–5 napi munkával kényelmesen megszerzett, s ennek alapján tandíjmentességet is kapott.” A kar – belátván a helyzet tarthatatlanságát – bizottságot küldött ki, de a névsorolvasás eszközén kívül nem tudott hathatós rendszabályt kigondolni, és amikor *Németh Gyula* az Eötvös Kollégium mintájára szervezett gyakorlatokat javasolt a hallgatóság munkájának hathatósabbá tételére, javaslatát megütkezés fogadta.

Németh professzornak már ismertetett álláspontjából, tudniillik hogy a bölcsészkarai oktatás „különleges jellegének”, tehát a tanítás és tanulás szabadságának” érvényesülését a minél kevesebb munkával tanári diplomát szerezni óhajtó többség teszi lehetlenné, arra kellene következtetni, hogy a tarthatatlan bölcsészkarai tanulmányi helyzet csak a tanárjelöltekre vonatkozik, és hogy „a tudományosan dolgozó kisebbséget”, amelynek kedvéért a professzor a tanulási szabadsághoz „feltétlenül ragaszkodik”, a nem tanárjelöltek, a csak doktorátusra pályázó bölcsészek között kell keresnünk. Meglepetésünkre és önmagának ellentmondva azonban *Németh* a következőket kénytelen megállapítani: „Az a liberalizmus, amely most érvényben levő doktori szabályzatunkat megalkotta, bár-

milyen ideálisak voltak is intenciói, ma már határozottan látjuk, hogy sokat ártott. Úgy gondolta ez az irányzat, hogy a doktorandus tanuljon négy évig, fejlődjék szabadon – ha nem óhajtja, ne álljon semmi ellenőrzés alatt –, s azután a negyedik év végén tegye le a doktori vizsgát. Ebből azután a gyakorlatban nem az lett, hogy ezekből a szabadon fejlődő emberekből, kik a doktorátus előtt semmiféle vizsgát nem tettek, tömegével lettek volna a kiváló tudósok, hanem ellenkezőleg az, hogy akik a tudományos munka területén vitték valamire, rendszeren azok voltak, akik a tanári vizsgálatokat is letették, s viszont egész sereg hallgató, aki nem volt képes letenni a tanári vizsgálatokat, letette az egyes esetekben sokkal könnyebb doktori vizsgálatot...”⁵

Németh professzor tehát – kétségkívül önmagának ellentmondva – a nem korlátozott tanítási és tanulási szabadságot saját és mások tapasztalatai alapján olyan „ideális” eszmének kénytelen nyilvánítani, amely mind a bölcsészdoktorátusra, mind a tanári diplomára törekvő hallgatók körében „sokat ártott”, vagyis nem a tanulmányokban való elmélyedést, hanem hanyagságot, felületességet, színvonalatlanságot eredményezett, egészen addig, hogy „ezállapotok tarthatatlanokká” váltak.

E tarthatatlan állapotokon *Németh* professzor szerint is a tanulmányi kööttségeket képviselő, a bölcsészkar mellett működő intézmények: a tanárképző intézet és a tanárvizsgáló bizottság tudott változtatni. Erről így beszél: „A háború után változtak az állapotok. A karunk mellett működő Tanárvizsgáló Bizottság és Tanárképző Intézet élére új vezetőség került, mely élénken érezte ez állapotok tarthatatlanságát. E két intézmény – erősen újjászervezve – fokozott követelményekkel lépett fel, új intézkedéseket léptetett életbe, melyek főleg azt célozták, hogy hallgatóink dolgozzanak, s az egyetem székhelyén tartózkodjanak. Kétségtelen, hogy a háború utáni évtizedekben hallgatóságunk szorgalma, tanulmányi színvonala nagymértékben emelkedett is.”⁶

Mindezek után érthető, hogy a kultuskormányzat nem engedett a bölcsészkarokon az említett tapasztalatok ellenére is élő, a tanárképző intézetet zavaró tényezőnek tekintő nézeteknek, a teljes tanszabadság eszméjéhez fűződő illúzióknak, hanem az 1924. évi, a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről szóló törvénycikkben megszilárdítja a tanárképző intézetek önálló jogállását (*Pukánszky*, 1989. 1045–1055. o.).

A törvénycikk értelmében az elméleti tanárképzés elsősorban a tudományegyetemek bölcsészeti karának feladata, de ezt a feladatát sem végezheti korlátlan tanszabadsággal, mert „a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt tartozik gondoskodni arról, hogy a bölcsészhallgató négy évi egyetemi tanfolyamának tartama alatt szaktudományának minden ágazatával kellő sorrendben megismerkedhessék”. A bölcsészkar e munkáját egészíti ki a mellette, de önállóan működő középiskolai tanárképző intézet. A tanárképző intézet elnökét és a tanári testületéből alakított igazgatótanácsát meghatározott időtartamra közvetlenül a miniszter nevezi ki. A tanárképző intézet tanári testületét egyrészt azok az egyetemi nyilvános rendes és rendkívüli tanárok alkotják, akik az igazgatótanács megbízása alapján tanárképző intézeti előadások és gyakorlatok tartására vállalkoznak, másrészt az intézet igazgatótanácsának javaslatára a miniszter által a szükséghez képest meghívott egyetemi magántanárok, főiskolai és középiskolai tanárok (igazgatók).

⁵ Magyar felsőoktatás... i.m. 21. o.

⁶ Magyar felsőoktatás... i.m. 12. o.

Mint említettük, korábban tanári oklevelet bárki pusztán az egyetemi előadások hallgatása alapján is szerezhethet, a törvénycikk azonban most már a tanárképző intézeti tagságot és ezzel a tanárképző intézet által előírtak teljesítését a tanári oklevél megszerzésének kötelező feltételévé tette. Ezzel a tanárképző intézet szerepének, jelentőségének a tanárképzésben minden korábbi, a tanárképző intézetre vonatkozó törvénynél, rendeletnél, szabályzatnál nagyobb nyomatékot adott. A törvénycikk 4.§-a így hangzik: „Az 1883. évi XXX. t.c. 61.§-ának 2. pontja akként módosíttatik, hogy középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi (műegyetemi) tanulmányai során a középiskolai tanárképző intézetnek négy éven át tagja volt, ezen idő alatt a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a tanárképző intézet igazgatótanácsának meghallgatása után az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi (műegyetemi), úgyszintén tanárképző intézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen részt vett.”

A tanárképző intézet tehát jogosítványt nyert, hogy minden tanárjelölt tanulmányait a tanárképzés szükségleteire való tekintettel határozottan irányítsa. A bölcsészkar természetesen továbbra is a tanszabadság elve alapján hirdette az előadásokat és a szemináriumokat, de azért ez korlátozott tanszabadság volt, mert, mint láttuk, a miniszter felügyelete alatt gondoskodnia kellett arról, hogy „a bölcsészhallgató négy évi egyetemi tanulmányai alatt szaktudományának minden ágazatával kellő sorrendben megismerkedhessék”. A tanárképző intézet meghatározta, hogy a karon meghirdetett előadásokból melyeket kell a tanárjelöltnek feltétlenül felvennie, és hogy félévenként mennyi kollokviumot kell letennie. Előírta a kötelezően hallgató pedagógiai és filozófiai tárgyakat is. Az egyetemi előadásokat kiegészítette saját előadásaival és gyakorlataival, amelyek elsősorban a középiskolában tanított tananyagra és annak tanítási módszertanára voltak tekintettel. A tanárképző intézeti előadásokat és gyakorlatokat a tanárjelölteknek külön tanárképző intézeti indexben kellett felvenniük.

Az 1924. évi törvénynek ugyancsak fordulatot jelentő intézkedése, hogy az addigi elég lazán kezelt és ugyancsak nem kötelező „próbaévet” minden tanárjelölt számára az egyetemi tanulmányokat követően pedagógiaileg rendszeresen irányított gyakorló évként kötelezővé és a tanári diploma megszerzésének előfeltételévé tette. Elrendelte a tanárképző intézetek közvetlen irányítása alá tartozó gyakorló iskolák felállítását a már 1872 óta működő budapestin kívül Debrecenben, Pécsen és Szegeden is.

A bölcsészkar képzés és a tanárképzés dilemmája nemcsak a bölcsészkar és a tanárképző intézet nehezen megállapodó viszonyában mutatkozott meg, hanem a bölcsészkar és a középiskolai tanárvizsgáló bizottság viszonyában is. A szakképzést magától elhárító német újhumanista egyetemi eszmény hatását abban is fellelhetjük, hogy a bölcsészkar csak az eredményes egyetemi tanulmányozás doktorátussal való elismerését tartotta magához méltónak, és elhárította magától a szakképzést, vagyis a tanárképzést vizsgálatát.

A tanári képzés 1848 előtt lényegében az egyházak belső ügye volt, azokat (főképp papokat) alkalmazták iskoláikban, akiket a tanári munkára alkalmasnak tartottak. Az I. Ratio Educationistól kezdve a katolikus iskolák szerzetes tanárainak működéséhez is a tankerületi főigazgató jóváhagyása volt szükséges, a világi tanárok pedig versenyvizsgálat alapján nyertek alkalmazást, de véglegesítést csak abban az esetben, ha alkalmasságu-

kat bebizonyították. A protestánsok 1883-ig saját tanárvizsgáló bizottságokat működtettek. Az önkényuralom idején 1849-ben a kormányzat a reáliskolai, 1853-ban a gimnáziumi tanárok részére ideiglenes, majd 1856-ban „végleges” tanárvizsgálati szabályzatot adott ki. Ez először írja elő a tanári oklevél megszerzésének feltételéül a három éves egyetemi tanulmányt és a végleges alkalmazás előtt az úgynevezett próbaévet. Ezek a szabályzatok azonban az akkori politikai viszonyok következtében lényegében megvalósíthatatlanok maradtak. A magyar alkotmány helyreállítása után 1875-ben jelenik meg az első középiskolai tanárvizsgálati szabályzat, amely azonban szintén csak „a főigazgatóságok alatt álló intézetekben” volt kötelező. Ez ugyancsak három éves egyetemi tanulmányhoz, sikeres elő- és szakvizsgálathoz köti a tanári oklevelet. Az 1880-as szabályzat a miniszter által alapított „Országos Középtanodai Tanárvizsgáló Bizottság”-ról intézkedik, és most már négy éves tanulmányt meg egy évi gyakorlatot kíván meg, és először tagolja a tanárvizsgálatokat alap-, szak- és pedagógiai vizsgára. Az említett szabályzatok azonban nem bírtak törvényerővel, az általuk előírt követelmények teljesítése nem volt általánosan kötelező feltétele a középiskolai tanári alkalmazásnak. Mint említettük is, például a protestáns felekezetek saját tanárvizsgáló bizottságokat működtettek.

A követelményrendszerben mindaddig bizonytalan és nem egységes tanári képzés terén fordulatot az 1883. XXX. törvénycikk hozott, amely az állami tanárvizsgáló bizottság előtt sikerrel letett tanári vizsgákat a tanári alkalmazás kötelező feltételévé tette most már nemcsak az állami középiskolákban, hanem minden felekezeti és más iskolafenntartók által működtetett nyilvános iskolában is. A tanárvizsgáló bizottságokat a vallási és közoktatási miniszter „a magyar egyetemeken” szervezi, de mind az egyetemektől, mind a tanárképző intézetektől független intézményekként. A miniszter által kinevezett tagjai elsősorban a szaktárgyak egyetemi tanárai, de tagjai lehetnek „az illető tudományokkal szakszerűen foglalkozó” középiskolai tanárok, egyetemi magántanárok is. Az 1888-ban megjelent tanárvizsgálati szabályzat az intézménynek az egyetemtől való függetlenségét azzal is nyomatékosítja, hogy szervezését nem az „egyetemeken”, hanem „az egyetemek mellett” tervezi. Ez a függetlenség természetesen csak viszonylagos függetlenség, mint ahogy a tanárképző intézet függetlensége is az, hiszen a tanárvizsgáló bizottság igazgató tanácsának és a tanárképző intézet tantestületének túlnyomó többségét az egyetem tanárai alkotják.

Az 1883-as törvény előírásait részletező 1888-as tanárvizsgálati szabályzat véglegessíti a tanárvizsgálat tagolását alapvizsgára (a IV. félévben), szakvizsgára (a VIII. félévben), pedagógiai vizsgára (a gyakorló év letöltése után). Az alapvizsgán a szaktárgyi követelményeken kívül minden tanárjelöltnek vizsgát kellett tennie magyar irodalom- és művelődéstörténetből. A pedagógiai vizsgák a pedagógiai felkészültségen kívül a filozófiai és filozófiatörténeti felkészültséget is számon kérték. A szabályzat a szakvizsgára bocsátás előfeltételéül szabta meg szakdolgozat készítését mindkét szaktárgyból, szemben az 1883-as törvény előtti szabályzattal, amely csak egyik tárgyból kívánt szakdolgozatot. A szakdolgozatnak „a szaktárgy valamely nagyobb körét kellett felölelnie általános szempontokból, és a jelöltnek a szakirodalomban való jártasságát, szakismereteinek színvonalát s felfogásának önállóságát” kellett tanúsítania. Minden vizsga zárthelyi írásbeli és szóbeli részből állt.

A tanszabadság elve ugyan az egyetemi oktatásnak továbbra is deklarált alapelve maradt, az országosan egységesen és tematikus részletességgel megállapított követelmények, minthogy a hallgatók nagy többsége tanárjelölt volt, természetesen befolyást gyakoroltak az egyetemi oktatásra, a szaktárgyakból meghirdetett előadások témáira, időbeli sorrendjére. Szigorúbb rendszerességet a szabályzat csak a kötelező nem szaktárgyi tárgyakat illetően érvényesített, amennyiben az első három félév lezártáig előírta a magyar irodalomnak és történetének a hallgatását, továbbá a pedagógiai vizsga letételéig a neveléstannak, az oktatástannak és ezek történetének, továbbá a filozófiai tárgyakból legalább a logika, a pszichológia és a filozófia történetének hallgatását. A tanárképző intézet – mint fentebb írtuk – kiegészítésül a tanári tevékenység gyakorlati szempontjait szem előtt tartó előadásokat és gyakorlatokat (az iskolai tananyag, tanítási módszertan) volt hivatva tartani, továbbá a gyakorló évet irányítani, de – mint ugyancsak említettük – egyrészt ebben az időben a tanárképző intézeti tagság nem volt kötelező a tanárjelöltek számára sem, másrészt az egyetemi tanárok tanárképző intézeti előadásai és gyakorlatai a tudományos képzést inkább szolgálták, mint a tanárképzést.

Az 1924. évi középiskolai törvény és az ennek alapján kiadott 1927. évi tanárvizsgálati szabályzat megerősítette, hogy „középiskolákban rendes tanároknak csak oly egyének alkalmazhatók, akik az 1924. évi XXVII. törvénycikkben előírt vizsgálat alapján tanári képesítést kaptak. A képesítést a magyar tudományegyetemek mellett felállított állami tanárvizsgáló bizottságok adják”. Hangsúlyozni szükséges, hogy nem az egyetemek, hanem az állami tanárvizsgáló bizottságok adják a tanári képesítést, amelyek „a magyar tudományegyetemek székhelyén működnek”. A törvénycikk XI. §-a szerint „a középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnökét, alelnökét (illetve alelnökeit) és többi tagjait meghatározott időtartamra a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki. Az alelnök (illetve alelnökök) és a többi tagok kinevezése az illető bizottságok elnökének javaslata alapján történik”.

Ez a szabályzat is három fokozatban írja elő a tanárképesítő vizsgákat. A IV. egyetemi és a vele párhuzamos tanárképző intézeti félév végén tehető le az alapvizsgálat, amely a korábbi szabályzatoknak megfelelően a szaktárgyi vizsgákon kívül minden nem magyar szakos tanárjelölttől magyar irodalomból és művelődéstörténetből is vizsgát követel. A sikeres alapvizsgálat letételétől számított újabb IV. egyetemi és tanárképző intézeti félév végén lehet jelentkezni szakvizsgálatra, amelynek előfeltétele a szakdolgozat mindkét tárgyból; a szakvizsgálat sikeres letételétől számítva pedig két gyakorló iskolai és tanárképző intézeti félév végén van a befejező pedagógiai vizsgálat, amely a filozófiai vizsgát is magában foglalja. A nem modern idegen nyelvű szakos tanárjelölteknek egy modern idegen nyelvből, a modern nyelvi szakosoknak és a történelem szakosoknak latin nyelvből, a latin szakosoknak pedig, ha egyben nem görög szakosok is, görög nyelvből is vizsgáznuk kell.

A vizsgaszabályzat mind az alapvizsgára, mind a szakvizsgára, mind pedig a pedagógiai vizsgára való jelentkezés feltételül olyan követelményeket támaszt, amelyek a klasszikus értelemben vett, a neohumanista egyetemi eszmény szerinti egyetemi tanítási és tanulási szabadságot korlátozzák a tanári pályára való felkészítés szempontjainak érvényesítése érdekében. Az alapvizsgára jelentkező „tartozik igazolni, hogy (a) saját

szakja valamennyi részlettárgyából minden félévben legalább egy-egy főkollégiumot, (b) magyar irodalomtörténetet és művelődéstörténetet, (c) az előírt filozófiai tárgyak közül (lélektan, logika, etika, a filozófia története) legalább hármat (lehetőleg lélektant, logikát, etikát) legalább egy-egy félévben hallgatott”. Több megkötést tartalmaz a szabályzat a mennyiség tan szakosok és a természettudományi szakosok tanulmányi kötelezettségeire vonatkozóan, pontosan előírja a kötelező laboratóriumi gyakorlatokat. Az alapvizsgára jelentkezéskor a tanárképző intézeti jelentkező könyvet is be kell mutatni annak bizonyítására, hogy „a folyamodó az első három félévben nemcsak rendesen látogatta a tanárképző intézeti kötelező előadásokat, hanem legalább szaktárgyainak egy-egy főkollégiumából eredményesen kollokvált is, illetőleg a gyakorlati irányú kollégiumokban tevékenyen részt vett”.

Az egyetem *mellett* működő és közvetlenül a miniszternek és nem az egyetemi hatóságoknak (kari tanács, egyetemi tanács) alárendelt tanárvizsgáló bizottság az ugyancsak az egyetem *mellé* szervezett és közvetlenül a minisztérium irányítása alá tartozó tanárképző intézet kétségkívül kifejezője annak az ellentmondásnak, amely a szakképzés feladatát, az elmélet, a tudományos kutatás eredményeinek gyakorlati alkalmazását magához még mindig méltatlannak tartó, magától elhárító vagy csak szavakban elismerő egyetemi szellem továbbélése és az egyetemnek a kor követelte szakképző funkciója között feszült.

A tanárképzés dilemmái a felsőoktatási kongresszuson

Az 1936. évi felsőoktatási kongresszus plenáris ülésén és szakosztályaiban elhangzott előadásokban, felszólalásokban – mint *Hóman Bálint* és *Kornis Gyula* előadásainak ismertetésében is láttuk – tudatosultak ugyan a modern társadalom és gazdaság igényei az egyetemmel szemben, mégis a bölcsészettudományi szakosztályban a kardinális vitatéma még mindig az egyetem funkciója, az egyetemi képzés és a szakképzés, az elmélet és a gyakorlat viszonya, a korlátolatlan tanszabadság és a szakképzés igényeihez alkalmazkodó kötöttebb képzési rend dilemmája volt.

A tanárképző intézet történetének áttekintésében szóltunk már arról, hogy a budapesti bölcsészkar a tanárképző intézetet kezdettől fogva munkájába illetéktelenül beavatkozó, zavaró tényezőnek tekintette, amely a tanári hivatásra való felkészítést szolgáló előírásaival, az egyetemi képzést, a hallgatók tanulmányait befolyásoló megkötöttségeivel sérti az egyetemi tanszabadságnak, a tudomány szabad művelésének, a hallgatók szabad tanulmányozásának az egyetemhez egyedül méltó elvét. A kar – mint láttuk – hevesen tiltakozott az ellen a *Kármán Mór* által erőteljesen képviselt álláspont ellen, hogy a tanárképző intézetnek a bölcsészkarra olyan hatást kell gyakorolnia, hogy „a filozófiai kar rendszeres tanfolyamait a tanárképzés szükségleteinek megfelelően szervezze”, és hogy a tanárképző intézetnek a gyakorlati tanárképzést végző külön (tehát nem egyetemi tanárokból álló) tantestülete legyen. Minthogy azonban már akkor nyilvánvaló volt, hogy a bölcsészkarnak – a budapestinek is, a kolozsvárinak is – a léte függ a tanárképzéstől, hiszen hallgatóságának túlnyomó többsége a tanári diploma megszerzéséért iratkozott oda, nyíltan nem utasíthatta el a tanárképzés feladatát, hanem a tanárképző intézet és a

tanárvizsgáló bizottság bekebelezésére törekedett. Kijelentette, sérelmezi, hogy „a tanárképzés ügye elvileg a kar hivatási köréből kivétel, a tanárképzésre bízott”, és úgy vélte, hogy „a tanárképzés kizárólag az egyetem tiszte”, tanárképzési ügyekben kizárólag az egyes szakok egyetemi tanárai illetékesek. Nem megszüntetni akarja a tanárképző intézetet, de saját hatáskörébe utalását, a bölcsészkar szerveként való működtetését kívánja.

A budapesti bölcsészkar álláspontja évtizedek alatt lényegében semmit sem változott. *Németh* professzor már sokszor idézett előadásában, amelyben kénytelen volt elismerni, hogy az egyetemi képzés anarchiájában, csődöt mondó, színvonaltalanságba süllyedő szabadosságában a bölcsészkar mellé rendelt tanárképző intézet és tanárvizsgáló bizottság teremtett követelményeivel némi rendet, ismerteti a budapesti bölcsészkar az 1936. évi kongresszust közvetlenül megelőző reformtervezetét, amely az 1878-as állásfoglaláshoz hasonlóan saját hatáskörébe akarja vonni a tanárképző intézetet. A reformtervezet szerint a miniszter csak a bölcsészkar jelölése alapján nevezheti ki a tanárképző intézet elnökét, elnökhelyetteseit és igazgató tanácsát öt évi időtartamra. Az elnökre a dékán tesz javaslatot a kari tanácsnak, az elnökhelyetteset és az igazgató tanács tagjait a dékán és a kar javaslatára kinevezett elnök együttesen javasolja ugyancsak a karnak, amely mindkét esetben egyszerű szótöbbséggel határoz. A kar professzoraiból ily módon kinevezett igazgatótanács tesz azután javaslatot a miniszternek további 2 igazgatótanács tag kinevezésére, akik „a kar nyilvános rendes tanárain kívül álló középiskolai szakférfitak”. A tanárképző intézet azonban nemcsak az elnök és az igazgatótanács kinevezésére történő döntő beleszólás révén válnék így a kar függvényévé, hanem tartalmi működését is teljes mértékben a kar határozná meg. A reformjavaslat így szól: „A tanárképző intézet elnöke és igazgatótanácsa az az állandó szerv, amellyel a kar a törvény szerint reá bízott tanárképzés ügyeit intézi; minden, a tanárképzésre vonatkozó ügyben a tanárképző intézet elnöke és igazgatótanácsa tesz a karnak előterjesztést. Ilyen előterjesztésekre minden félévben egy vagy két kari ülés állapítatik meg... Az előterjesztések között különösen szerepel a tanárképző intézet következő félévi programja, előadástervezete és előadóinak megbízása... Mindezekben a kérdésekben a tanárképző intézet elnökségének és igazgatótanácsának javaslatára a kar egyszerű szótöbbséggel határoz.”

Ha a bölcsészkar reformtervezete valóban azt a célt kívánta volna szolgálni, hogy a kar képzésében komolyan tekintettel legyen a tanárképzés igényeire, akkor ezt a reformtervezetet még üdvözölni is lehetne. A múlt több évtizedes tapasztalata azonban inkább arra enged következtetni, hogy a tanárképzés igényeinek érvényesítésére az egyetem mellé szervezett és attól – legalábbis in idea – független intézményeket – mint már többször is említettük – az egyetemi tanárok hangadó többsége az egyetemhez egyedül méltó szabad, tiszta tudományosság eszméjét sértő, zavaró tényezőknek tekintette, és ha már megszüntetni őket nem állt módjában, bekebelezésükkel hatálytalanítani, minimálisra csökkenteni, a gyakorló évre korlátozni szerette volna működésüket.

E hangadó többség képviselője *Eckhardt Sándor* budapesti professzor is, aki a tanárképző intézetnek a bölcsészeti kar hatáskörébe való áthelyezését szintén „nagy és helyes lépésnek” tartaná. De ő még külön intézkedést is javasol egy olyan esetleges veszély elhárítására, hogy a tanárképző intézet „a kart a tudományos képzés felől erősen a peda-

gógiai gyakorlati irányba sodorja”, mégpedig azt, hogy a tanárképző intézetben „egy külön szakosztály” létesüljön egy kiváló középiskolai tanárral az élen, aki a bölcsészeti tanulmányok „elvégzése utáni képzéssel, a mintagimnázium és a gyakorló év ügyeivel foglalkozik, s akinek hatáskörében meg lehetne valósítani mindazokat a kívánságokat, amelyek a középiskolai tanítás részéről jelentkeznek”. Ha jól meggondoljuk *Eckhardt* professzor javaslatát, akkor ez nem jelent egyebet, mint a tanárképzési szempontoknak teljes kiiktatását a bölcsészkar képzéséből. *Eckhardt* professzort azonban nemcsak a tanárképző intézet irritálja, hanem a tanárvizsgáló bizottság is, mint önálló intézmény. A tanárképző intézetnek a kar hatáskörébe helyezése szerinte csak „félmegoldás”, ha vele egyidőben a tanárvizsgáló bizottság is nem kerül a kar hatáskörébe. „A tanárvizsgáló bizottságnak a karhoz való áthelyezése nélkül – mondja – nem beszélhetünk igazi kari autonómiáról.”⁷

Hogy a tanárképző intézetnek és a tanárvizsgáló bizottságnak a bölcsészkar hatáskörébe utaló javaslatokat ténylegesen milyen szándékok motiválták, arra világos fényt derítenek egyes ellenvélemények, amelyek a javaslatokat bírálták. Nagyon határozott ellenvéleményt képviselt *Szabó Dezső* debreceni professzor. „... az a megjegyzésem – mondotta felszólalásában –, hogy a bölcsészeti kar és a tanárképző intézet együttműködése nem történhetik úgy, ahogy *Németh* professzor úr javasolta, mert az ő javaslatából nem tűnik ki, miért lesz jobb a tanárképzés, ha a tanárképző intézet elnökét a dékán előterjesztésére, igazgatótanácsának a karból való tagjait pedig a dékán és a tanárképző intézet elnökének előterjesztésére a kar ajánlja kinevezésre a vallás- és közoktatási miniszternek... Azon kívül nem tartom helyesnek azt sem, hogy az igazgatótanács a kar elé terjeszse javaslatait, amely azután egyszerű szótöbbséggel dönt felettük, mert mi történik az esetben, ha az igazgatótanács komoly munkával kidolgoz egy tervezetet a tanárképzésre nézve, amit azonban a kar nem fogad el? Szerintem az ilyen leszavazás esetében le kell mondania az igazgatótanácsnak, és mivel nem lehet tudni, hogy ilyen eset hányszor fordul elő, a véletlenre volna bízva az egész tanárképzés, aminek pedig tervszerűen kell történnie, mert másképpen nem éri el célját.” *Szabó* professzor azután felfedi a budapesti javaslat mögött rejlő valódi szándékot. „Úgy látszik, a javaslat e részét az a törekvés vezette, hogy a kar megmutassa hatalmát a tanárképző intézetnek, ami azonban nem helyes álláspont, mert vagy elvállalja a kar a tanárképzést, és akkor viseli is érte a felelősséget, vagy nem vállalja el azt, és ebben az esetben engedni dolgozni a tanárképző intézetet. Az azonban, hogy a kar nem végzi a tanárképzést, de időnként és tetszése szerint kiválasztott esetekben mégis döntően avatkozik abba, nem logikus álláspont, amely csak zavarokat okozhat, de a tanárképzést a mostaninál jobbá nem teheti, úgyhogy az 1924: XXVII. tc.-nek a tanárképzésre vonatkozó rendelkezésétől való eltérés, véleményem szerint, nem látszik megokoltnak.”

Szabó professzor szókimondóan és világosan fogalmazza meg, hogy a bölcsészkarok célkitűzése és a tanárképzés feladata között ellentét áll fenn: a kar tudósokat akar nevelni, holott hallgatói tanári diploma megszerzésére törekszenek. A bölcsészkarok „nem tudták ezt az ellentétet megoldani”, mivel „mereven ragaszkodnak a tudósképzéshez”. Ez az oka – állítja –, hogy „a vallás- és közoktatásügyi miniszter a bölcsészeti karok mellett

⁷ Magyar felsőoktatás... i.m. 44-46. o.

tanárképző intézeteket állított fel abból a célból, hogy a bölcsészhallgatók egyetemi tanulmányuknak tartama alatt szaktudományuk minden ágazatával kellő sorrendben megismerkedhessenek”. Most még inkább érthető, miért nem ért egyet *Szabó* professzor a budapesti bölcsészkar a tanárképző intézet bekebelezésére irányuló javaslatával.

Szabó professzor szerint a bölcsészkaron egy másik – a tanárképzést és a tudósképzést egyaránt negatívan érintő – ellentét az, hogy „a tudósképzéshez mereven ragaszkodó karnak van egy bölcsészdoktori szabályzata, ami semmiféle, a tudósképzésre mutató tanulmányokat nem írt elő azon hallgatókra nézve, akik bölcsészdoktori szigorlatot akarnak tenni, hanem csupán azt követeli tőlük, hogy a karnak nyolc féléven át hallgatói legyenek, viszont a Középiskolai Tanárvizsgálati Szabályzat részletekbe menően is olyan követelményeket állít fel a tanárjelöltekkel szemben, amely nem a középiskolai tanároknak szükséges szakképzettséget akarják megadni, hanem a tudós kutatásokra akarják őket képesekké tenni”. Ennek az ellentétnek azután az a következménye, hogy a tanárjelöltek nem tanulják meg egyetemi tanulmányaik idején azt a tananyagot, amelyet a középiskolában majd tanítaniuk kell, a bölcsészeti doktorátus pedig – mint erre Németh professzor is kénytelen volt rámutatni – méltatlanná válik az egyetemhez, mert a tanárjelöltek az egyik szaktárgyukból megírt házi dolgozatukkal és a tanári vizsgára való felkészülésük egy töredékével megalégedő vizsgálatot megszerezhetik a doktorátust.⁸

Szabó professzorhoz csatlakozik az ugyancsak debreceni *Pap Károly* professzor, aki szerint az egyetem szakképző feladatát „az egyetemnek folyton ideális feladatát hirdető dogmatikusoknak is el kell ismerniük, ami az élet parancsszava, ami elől kitérni korunk változó viszonyai közt nem lehet”. Méltatja a tanárképző intézetet, mert az egyetem szakképző funkcióját éppen „a ma annyiaktól gáncsolt tanárképző igyekszik a legodaadóbb munkával megoldani”.⁹

A hozzászólók többsége elfogadja ugyan a fennálló helyzetet, a bölcsészkar mellett működő tanárképző intézet jogosultságát, de általában nem a tanárképzési szempontok jobb érvényesítése érdekében emelnek szót, fő gondjuk az egyetem megóvása a tanárképző intézet beavatkozásaitól. Tipikusnak mondható *Halasy-Nagy József* professzornak, akkor a pécsi, a későbbi években a szegedi tanárképző intézet elnökének megnyilatkozása. „Az eddigi tapasztalatok alapján – mondja – helyesnek és megtartandónak vélem a bölcsészeti kar és a tanárképző intézet elkülönítését, amelyek azonban együttes akaratlan kell, hogy szolgálják a tanárképzés ügyét. Bizonyos esetek tapasztalata alapján nagy gonddal ügyelnék arra, hogy kifejezésre jusson a jövőben is, hogy a képzés súlypontja az egyetemen van, és a tanárképző ezt csupán figyelemmel kíséri és ott, ahol kell, kiegészíti. Veszedelemes volna, mert a tanárképzés elmechanizálását és adminisztrációs ügyé váló lefokozását jelentené, ha a tanárképző szuverén irányítója akarna lenni a tanárjelölt képzésének, és őt az egyetemi szabadság levegőjéből ki akarná emelni. S még nagyobb veszedelem volna, ha egyetem munkájába is bele kívánna szólni.”¹⁰

⁸ Magyar felsőoktatás... i.m. 36–39. o.

⁹ Magyar felsőoktatás... i.m. 28. o.

¹⁰ Magyar felsőoktatás... i.m. 40. o.

Irodalom

- Felkai László (1983): *Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus koráról*. Tankönyvkiadó, Budapest. 305.
- Kármán Mór (1875): A tanárképzés reformja. *Magyar Tanügy*, 622–626.
- Kékes Szabó Mihály (1994): A tanárképzés kereteinek kialakulása a kolozsvári egyetemen. *Magyar Pedagógia*, 81–94.
- Ladányi Andor (1969): *A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében*. FPK, Budapest.
- Pukánszky Béla (1989): A középiskolai tanárképzés 1924-es reformja Magyarországon. *Pedagógiai Szemle*, 1045–1055.
- Schneller István (1900): Az egyetemi tanulmányozás feladata. In: *Paedagogiai dolgozatok* I. kötet, 124–174.

ABSTRACT

GYÖRGY ÁGOSTON: DILEMMAS OF PRE-SERVICE TEACHER TRAINING AT THE UNIVERSITY LEVEL IN THE 1930S

Issues of teacher training caused long-lasting debates in Hungary from the time of its regulation by the state in 1883. In university circles the main issue was the incompatibility between the neohumanist ideal of university autonomy and academic freedom on the one hand, and state control in professional training on the other. Those involved in creating an efficient system of teacher training, however, emphasized the right of the state to ensure that future teachers receive proper training in their academic subjects as well as in pedagogy, in both theory and practice. The author traces the arguments of both sides from the 1880s to the 1937 Congress on Higher Education and analyses university endeavours to reject or to integrate and control the teacher training institutes and the teachers' qualifying examination board.

Magyar Pedagógia, 97. Number 2. 137–151. (1997)

Levelezési cím / Address for correspondence: H-2400 Budaörs, Napsugár sétány 2.